

Csurgó Attila¹

A FORCE PROTECTION, AZ ERŐK MEGÓVÁSÁNAK ALAPJAI (THE FORCE PROTECTION, BASICS OF PROTECTING FORCES)

A rendelkezésre álló erők és eszközök harcképességének megóvása, a műveleti feladatok sikeres végrehajtását befolyásoló tényező. A Force Protection² (továbbiakban FP) olyan rendszabályok és eljárások összessége, amelyeket harcászati, műveleti és stratégia szinten is meg kell tervezni. A különböző szintű tervezés gondos végrehajtásának alapvető feltétele, minden esetben, az alapok ismerete. A rendelkezésre álló erők és eszközök hatékony felhasználása, a stratégiai iránymutatás alapján, a műveleti szinten részletesen kidolgozott terv, harcászati szintű folyamatos koordináció hozzájárul a siker eléréséhez. Az erők megóvása érdekében kidolgozott tervet folyamatosan adaptálni kell, a műveleti környezet változásai alapján.

Kulcsszavak: megóvás, túlélőképesség, vezetés, irányítás, tervezés

Protecting of operational capability of the available forces is influencing the successfulness of an operation. The force protection is a combination of rules and procedures which are need to be planned strategy, operational as well as tactical level too. Each cases, the implementation of a careful planning on the different levels is knowing the basics. The strategic guidance, operational detailed planning, the continued coordination on the tactical level and the efficient use of available forces are contributing to achieve the success. The plan of the force protection is need to be adopted continuously in accordance with the changes of the operational environment.

Keywords: Force protection, increased survivability, resilience, leaderships, planning

THE TROUTH OF THE MATTER IS THAT YOU ALWAYS KNOW
THE RIGHT THING THE HARD PART IS DOING IT
General Norman SCHWARZKOP

BEVEZETÉS

A Force Protection fontosságát a NATO által vezetett műveletekben résztvevő erők részére, a NATO katonai döntéshozó testülete, a szövetségi stratégia egyik fő pilléréként határozza meg. A műveletekben résztvevő erők parancsnokainak, az erők megóvása érdekében fogantatandó rendszabályok bevezetése azok végrehajtása és végrehajttatása alapvető kötelessége. Alapvetően az FP feladatai, mind a nemzeti kötelek, mind a szövetségi kötelek szintjén, meg kell, hogy valósuljanak. A műveleti területen, a befogadó nemzeti támogatás egyik alappillére az FP, amelyet a saját és a beérkező erők biztosítása érdekében kell fogantatni. Az erők megóvásával kapcsolatos feladatok a műveletek számos ágát

¹ MH Összhaderőnemi Parancsnokság, E-mail: csurgo.attila@mil.hu ORCID: 0000-0002-6494-6490

² Force Protection (továbbiakban FP): a „túlélőképesség fokozása” az erők megóvása érdekében (Kovács Tibor előadása, NKE-HDI 2017. 11. 22.).

érintik, ezért azok eredményes végrehajtása érdekében, komplex mindenre kiterjedő tervet kell készíteni. Írásomban az FP tervezésének, valamint működésének alapjait szeretném feldolgozni tekintettel arra, hogy a NATO tagállamok vezetőinek csúcstalálkozója kiadott stratégiai iránymutatás³ alapján, átdolgozásra került az FP 2007-ben kiadott doktrínája⁴ is. Megítélésem szerint az alapok ismerete az alapja annak, hogy megértsük az FP működési mechanizmusát.

AZ ERŐK MEGÓVÁSÁNAK ALAPJAI

A csapatok túlélőképességének minden oldalú biztosítása az egyik fő szempont az összhaderőnemi feladatok tervezése során. A tervezés más fő szempontjai mellett találjuk meg mint a vezetés irányítás, felderítés, információs műveletek, civil katonai műveletek vagy a logisztikai biztosítás⁵. Összhaderőnemi parancsnok részére meghatározott küldetés teljesítése érdekében végrehajtott tervezés, a FP feladatainak tekintetében, messze túlmutat a csapatok által végrehajtható feladatokon. Az erők megóvásának elengedhetetlen feltétele a küldetés egységes politikai összhangjára épülő állami támogatás. NATO szövetségi műveletekben, a befogadó nemzeti támogatás keretében rendelkezésre álló képességek, kapacitások felmérése, azok integrálása, valamint a műveleti környezet - különösen nem NATO tagállam területén végrehajtott művelet során - pontos ismerete, hatással van a feladatok tervezésére. A tervezési fázis során különösen nagy figyelmet kell fordítani az összhaderőnemi törzsön belüli koordinációra ugyanakkor a feladatok végrehajtásának időszakában vertikális koordináció szükséges a stratégiai -, a műveleti - valamint a harcászati szint között.

Ahhoz, hogy megértsük a túlélőképesség fokozásával kapcsolatos, műveleti szintű tervezés során alkalmazandó összehangolt tevékenységeket, értelmezzük az FP fogalmát. Az FP fogalmát alapvetően a NATO STANAG 2528 határozza meg: Mindazon rendszabályok és eszközök összessége, amelyek csökkentik a műveletekből fakadó fenyegetésekből és veszélyekből adódó sérülékenységet, személyeknek, létesítményeknek, felszereléseknek, anyagoknak, ezáltal megőrizve a műveleti szabadságot és hatékonyságot, evvel hozzájárulva a küldetés sikeréhez. Tehát az erők megóvása érdekében végzett, olyan támogatási feladatok, rendszabályok és eljárások összessége, amelyeket harcászati, műveleti és stratégia szinten is meg kell tervezni. A tervezést követően a rendszabályok foganatosítása – azok folyamatos felülvizsgálata és a változások adaptálása – minden szintű parancsnokságnak kiemelten fontos feladata.

Az FP fogalmát alapul véve meghatározó az adott szinten belüli horizontális, illetve a szintek közötti vertikális koordináció a tevékenységek és rendszabályok folyamatos időbeni összehangolása, adaptálása. A változások folyamatos nyomon követésével a rendelkezésre

³ Military Committee (MC) 400/3(minősített) Military Committee Guidance for the Military Implementation of Alliance Strategy: A NATO katonai döntéshozó testületének iránymutatása a szövetségi stratégia végrehajtására. Lizabonban 2010 november 19-20 között tartott csúcstalálkozó alapján.

⁴ Allied Joint Publication AJP- 3.14, Edition A, Version 1, Allied Joint Doctrine For Force Protection. NATO STANAG 2528. NATO Standardization Office (NSO) 2015. 04. 02.

⁵ AJP-03: Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations. Szövetséges Összhaderőnemi Doktrína a műveletek végrehajtására.

álló kapacitások alkalmazásának összehangolása is lehetővé válik. Ugyanakkor fontos, hogy a változásokra adandó válaszok időbelisége is biztosítható. Az erők megóvásával kapcsolatos feladatok kezelését az alábbi ábrával lehet szemléltetni:

1. ábra: Az FP feladatainak kezelése⁶⁷

A tervezői szintek közötti folyamatos információáramlás, a foganatosítandó rendszabályok harcászati szintre történő jutásának és időbeni bevezetésének, elengedhetetlen eszköze. A tervezői és végrehajtói szintek közötti információáramlás elősegítése érdekében, ki kell jelölni a törzsön belül azokat az elemeket, akik alapvetően felelnek a feladatok végrehajtásáért.

AZ FP FELADATOK TERVEZÉSE, IRÁNYÍTÁSA, KOORDINÁLÁSA

NATO-n belül stratégiai szintű feladatok koordinálására, végzésére az Allied Command Operations⁷ (ACO) hivatott. Az FP feladatok koordinálását, tervezését és irányítását alapvetően a J-3, (hadművelet) szervezeti egysége végzi. Általában egy hadműveleti tiszt hajtja végre a feladatok koordinálását és szükség szerint a parancsnok támogatását a területtel kapcsolatos kérdésekben. Mindazonáltal a STANAG 2528 egyértelműsíti, hogy adott esetben a haderőnemi parancsnokokra támaszkodik az ACO parancsnoka.

A NATO-n belül a műveleti szint, amely az FP koncepciójának kialakítása, tervezése és irányítása folyik. A STANAG, ezért úgy fogalmaz, hogy minden műveleti szintű szervezet, egység törzsének kiemelt feladata a foganatosítandó rendszabályok kialakításában való

⁶ 1. sz. ábra, forrás: AJP- 3.14, Edition A Version 1, NATO STANAG 2528. Annex B, NATO Standardization Office (NSO) 2015. 04. 02 p. 94; (szerző saját fordítása)

⁷ AJP- 3.14, Edition A, Version 1, NATO STANAG 2528. NATO Standardization Office (NSO) 2015. 04. 02. p. 22.

részvétel saját szakterülete tekintetében.⁸ A műveleti parancsnok közvetlen tanácsadását a J-3 és a J-5 végzi. A két törzs elem kiválasztása egyértelmű, mivel a J-3, hadművelet végzi a folyamatban lévő műveletek irányítását, valamint a rövid távú tervezési feladatokat, a következő három napra.

Tehát a hadművelet kell, hogy rendelkezzen azokkal az információkkal, amelyek a harc megvívását közvetlenül befolyásolják, ezáltal a végső célok elérését, így a küldetés sikerére is hatással vannak. Ugyanakkor a J-5 felel a hosszútávú tervezési feladatok eredményes végrehajtásáért. A haderő tervezés és szervezésén túl a J-5 feladata, hogy a 3 napon túli műveleteket tervezze. A feladat végrehajtásának természetesen elengedhetetlen feltétele a szoros együttműködés a J-3-al, hiszen minden folyó művelet a jövőbeni, vagy más néven a távolabbi célok elérését kell, hogy szolgálja. Mindkét törzselem alapvető feladata, hogy a FP rendszabályai összhangban legyenek, mind a folyamatban lévő mind a távolabbi műveleti feladatok végrehajtásával. A NATO vagy koalíciós erők műveleti szintű parancsnoka rendelkezik sok olyan jogkörrel, amelyek hazai viszonylatban nem kerülnek delegálásra az Összhaderőnemi parancsnok hatáskörébe. Az FP feladatok hazai adaptálása összetettebb feladat, a különböző szintek és azokon végzett tevékenységek pontos meghatározását külön feladatként tekintem.

A harcászati szinten alapvetően egy hadműveleti tiszt koordinálja az FP-vel kapcsolatos feladatokat természetesen a parancsnok iránymutatása alapján. Ugyanakkor a törzs számos területéről kell, hogy támogassák az FP feladatok koordinálására kijelölt tisztet. Csak, hogy néhány speciális területet említsek, úgy mint felderítő, információs műveleti tiszt, vagy akár az egészségügyi vagy a műszaki tisztet is említhetném. A parancsnok döntése, vagy amennyiben a kialakult helyzet szükségessé teszi, harcászati szinten is lehetőség van, a törzsön belül, munkacsoport, azaz külön az FP feladatok irányítását végző törzselem létrehozására.

Hazai viszonylatban a Honvéd Vezérkar, hadműveleti csoportfőnöksége képes mindazon feladatok koordinálására, amelyek a NATO által vezetett műveletekben a műveleti szintű törzsben jelennek meg. A feladatok összehangolásához szükséges a Honvédelmi Minisztérium más szerveinek a bevonása is. Gondolok itt azokra az erőforrásokra, amelyek például szükségesek a befogadó nemzeti támogatás eredményes végrehajtása érdekében, az erők megóvása érdekében, annak mindenoldalú biztosításának eredményes végrehajtása érdekében.

AZ ERŐK MEGÓVÁSÁNAK ELVEI⁹

A küldetésben megfogalmazott feladatok értelmezése, valamint a parancsnok elgondolása, az alapja annak, hogy a törzs be tudja azonosítani, az FP feladatokhoz kapcsolódó követelményeket és eljárási rendet. Amint azt korábban is leírtam az FP szemben támasztott követelmény, hogy a tervezés során kialakított rendszabályok a feladatban résztvevő erők

⁸ AJP- 3.14, Edition A, Version 1, NATO STANAG 2528. NATO Standardization Office (NSO) 2015. 04. 02. p. 22.

⁹ Forrás: A „túlélőképesség fokozása” az erők megóvása érdekében (Kovács Tibor előadása, NKE-HDI 2017. 11. 22.).

harcképességének megőrzését szolgálják. Mindezek teljesüléséhez az alábbi elveket kell a törzsnek figyelembe vennie:

1. A fenyegetés értékelése: A fenyegetések pontos mindenre kiterjedő értékelését a rendelkezésre álló felderítési adatok alapján kell végrehajtani. Lényege, hogy az elemzés lehetőséget teremtsen a parancsnok számára az erők és eszközök megfelelő elhelyezésére a szükséges rendszabályok időbeni foganatosítására. A fenyegetések folyamatos értékelése alapja az erők időbeni harcbavetésének, vagy kivonásának, ugyanakkor a rendelkezésre álló erők és eszközök leggazdaságosabb kihasználását is lehetővé teszi a parancsnok részére. A fenyegetés körültekintő értékeléséhez nem csak a katonai forrásokból, de a rendelkezésre álló más szakszervek által gyűjtött adatokra is szükség van. Az adatok teljes ismeretében lehet a fenyegetésekre megfelelő válaszokat adni.
2. Kockázat kezelés: A kockázat kezeléssel kapcsolatban fontos tisztázni, hogy a műveleti parancsnoknak el kell fogadni, hogy a harc megvívása során nem lehetséges minden kockázatot megszüntetni. A feladat tervezése során azonosítani kell a felmerülő kockázatokat törekedni kell azok hatásainak csökkentésére a küldetés sikeres teljesítése érdekében. Ugyanakkor a kockázatok elfogadása nagyban függ a kialakult helyzettől, valamint a kitűzött célok elérésére biztosított időtől.
3. Interoperabilitás: Fontos leszögeznünk, hogy az interoperabilitás, a műveleti területen belül és kívül, magába foglalja a csapatokon túl, a civil szervekkel és akár a helyi biztonsági erőkkel való együttműködést is. Az FP –vel kapcsolatos feladatok tervezését úgy kell végrehajtani, hogy megőrizze az interoperabilitást, amellett, hogy figyelembe veszi a szövetségesek, koalíciós partnerek és a befogadó nemzet politikáját, doktrínáját és eljárásait az interoperabilitás biztosítása érdekében.
4. Fontossági sorrend (priorizálás): Az FP feladatok fontossági sorrendjét úgy kell kialakítani, hogy biztosítsa az erők harcképességének megóvása mellett a manőverszabadság fenntartását. Számolnunk kell avval, hogy a FP feladatokra rendelkezésre álló erők és eszközök nem fogják biztosítani ugyanazon feltételeket minden alárendelt részére. Az FP rendszabályait úgy kell felépíteni, hogy azok a főerőkifejtés irányát biztosítsák, figyelembe véve a politikai iránymutatást és a folyamatosan változó közvélemény álláspontját is.
5. Rugalmasság: A műveleti tervezés alapvetően a változók adaptációjára épül. Az FP rendszabályainak kialakítása során is így kell eljárunk. Ugyanakkor figyelembe kell venni a rendelkezésre álló erőket és eszközöket azok optimális felhasználása is nagyfokú rugalmasságot tételez fel. A tervezésbe épülő rugalmasság lehetőséget teremt a kialakult helyzet és a környezet adta lehetőségek figyelembe vételére és kihasználására akár az alacsonyabb szintű parancsnok részére is.

AZ FP FELADATAINAK KORDINÁCIÓS TERÜLETEI, KIALAKÍTÁSÁNAK ALAPELEMEI

A műveletekben résztvevő erőknek alapvető feladata az FP-el kapcsolatos feladatok végzése, tervezése vagy biztosítása, ugyanakkor különböző területeken más és más speciális elemeket kell bevonni mind a tervezés mind a végrehajtás során.

A koordináció tekintetében három alapvető területet különböztetünk meg, úgy mint:

- Aktív;
- Passzív;
- Helyreállítás.

Az aktív terület magába foglalja mindazon rendszabályokat, feladatokat és tevékenységeket, amelyek arra szolgálnak, hogy az ellenség támadását elrettentsé, megakadályozza, vagy annak hatásait csökkentse. Mindezek végrehajtásába az FP speciális elemeinek bevonását a kiadott műveleti eljárás (SOP), harci alkalmazás szabályai (rules of engagement), figyelembevételével és azokkal összhangban kell megtenni.

A passzív terület a megelőzés rendszabályait, feladatait és tevékenységeit öleli fel, amelyekkel elősegítjük a ránk bízott javak védelmét. Magába foglalja mindazon elemeket, amelyek megvédik az erőket és eszközöket mind a hagyományos mind a tömegpusztító fegyverek elleni behatásoktól. A FP megelőző tevékenységek összessége biztosítja a csapatok túlélőképességét mindazon behatásokkal szemben, amelyekkel előre számoltunk.

A helyreállítás rendszabályai, feladati és tevékenységei arra szolgálnak, hogy egy támadás után a csapatok minél hamarabb visszanyerjék harci alkalmazhatóságukat minél rövidebb idő alatt. Az FP tervezése során számolnunk kell az esetleges csapások hatásaival, a tervnek tartalmaznia kell azokat a rendszabályokat, tevékenységeket, amelyek segítségével az adott szervezet mihamarabb visszanyerheti alapvető képességeit és folytathatja küldetését.

Az FP alapelemeit tekintve döntően mindhárom fentebb ismertetett területen szerepet játszanak, mint például a műszaki támogatás, de számos olyan elem van, amelyet csak egy vagy két koordinációs területen kell alkalmazni. Ezek lehetnek az egészségügyi biztosítás vagy a légvédelem.

Az FP alapvető elemei a következők:

- Légvédelem;
- Az FP műszaki támogatása;
- Biztosítás;
- Következmények kezelése;
- Ellenálló képesség;

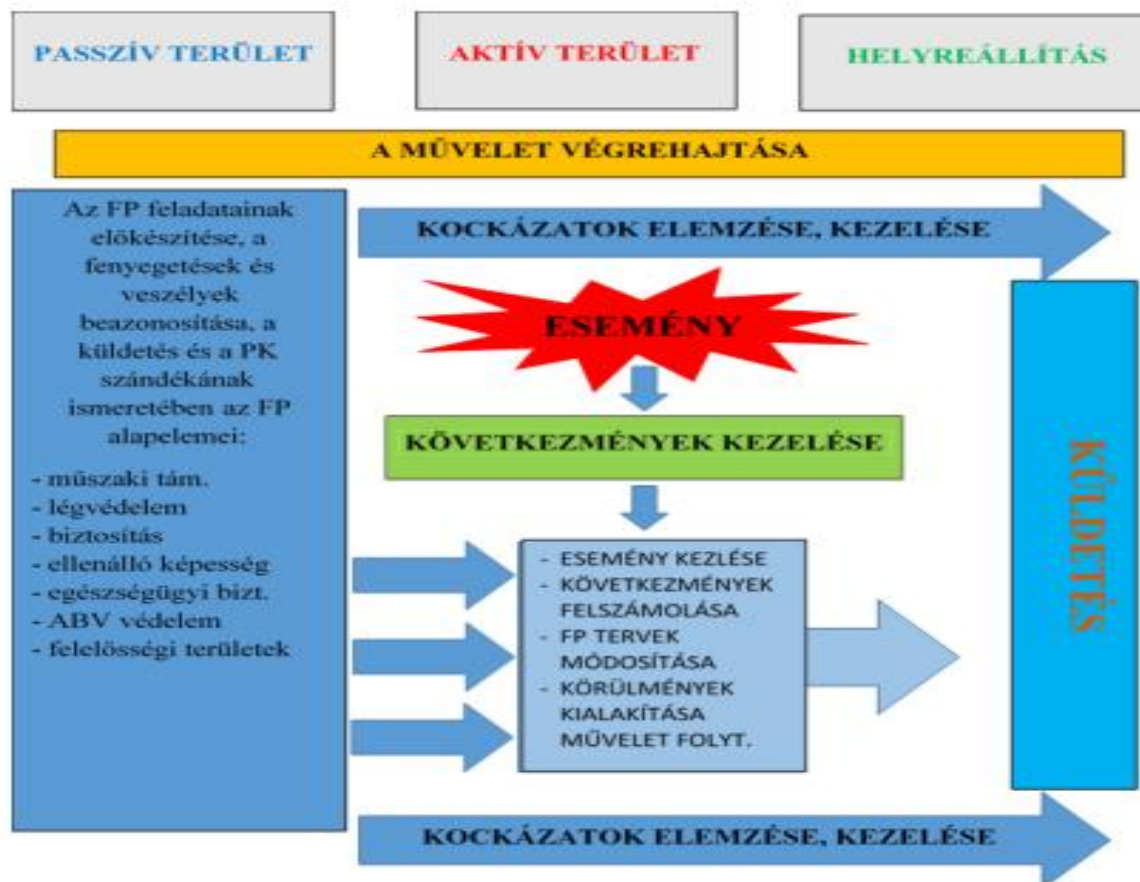
- ABV védelem;
 - Az erők egészségmegőrzése, valamint egészségügyi biztosítás;
 - A felelősségi területek ellenőrzése.
1. Légvédelemért felelős parancsnok kell, hogy összehangolja a befogadó nemzet, a regionális és minden más rendelkezésre álló légvédelmi erő tevékenységét. A légvédelem területei megosztásban lehet aktív és passzív.
 2. A műszaki támogatás sok más terület mellett az FP 8 alapeleme között is megjelenik. A műszaki támogatás a FP mind három területén megjelenik és fontos szerepet játszik. A feladatok részletezése és azok hazai adaptációja egy külön műben kerül kidolgozásra.
 3. A biztosítási feladatok közvetlenül és közvetetten is hatnak a FP területeire. (Gondoljunk csak, a létesítmények vagy táborok elhagyására létrehozott ún. Alert State¹⁰ kódrendszerre) A biztosítással kapcsolatos rendszabályok alapvető feladata, hogy a rendelkezésre álló információk alapján, olyan ellenlépéseket fogantassunk, amelyek fokozzák az erők biztonságát, túlélő képességét. Az FP biztonsági területében a NATO besorolja a fizikai biztonsági eljárásokat a bejáratok ellenőrzését, személyi biztosítást, a szállítási biztosítást, de megjelenik a cyber/információs biztosítás vagy az ellenséges felderítés elleni tevékenységek és rendszabályok is.
 4. A következmények felszámolásával kapcsolatos feladatok során nem csak az ellenség sikeres tevékenységéből adódó események felszámolásával, de akár a természeti csapások, viharok felszámolásával is számolnunk kell. Következmények felszámolása a fentiekén túl magába foglalja az adott területen, az alapvető szolgáltatások, úgy mint áram, víz stb. vagy az egészségügyi segítségnyújtást az érintett lakosságnak.
 5. Az ellenálló képesség fokozása, mindazon rendszabályok összessége, amelyek segítségével a saját erők megőrzik harci képességeiket, az ellenség behatásai ellenére. Aktív és passzív területen is jelen vannak.
 6. Az FP feladatrendszerének egyik fontos eleme a vegyi, biológiai, nukleáris fegyverek hatásainak csökkentése vagy megelőzése. Az ABV védelemmel, kapcsolatos rendszabályokkal, tevékenységekkel az aktív, passzív és a helyreállítás területen is számolnunk kell.
 7. Az erők egészségének megőrzése és a terület egészségügyi biztosítása egy rendkívül összetett terület. A STANAG ezt a területet úgy foglalja össze, hogy egyrészt alapvető feladat az erők harcképességének megőrzése beleértve a harci sérülések kezelését, de az adott területen jelentkező fertőzések elleni védelmet is. Ugyanakkor a küldetés végrehajtása során foglalkozni kell a műveleti területen lévő, a környezetre

¹⁰ Alert State: Azon szabályozók, amelyek meghatározzák, a fenyegetettség mértékének megfelelő, az adott műveleti területre érvényes biztonsági rendszabályokat. Például a táboron belül milyen felszerelést kell a katonának magánál tartani, vagy a tábor elhagyása során mennyi gépjármű, járművenként mennyi személy és milyen felszerelés szükséges.

veszélyes ipari létesítmények rombolásából fakadó, egészségügyi problémák elleni védelemmel szintén. Az erők megóvásán túl gondot kell fordítani a feladat végrehajtása során alkalmazott civil munkaerő egészségének megóvására is.

8. A felelősségi terület ellenőrzésének megszervezésével kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a műveleti területen folyó tevékenység alapvetően a műveleti parancsnok felelőssége. Az FP tekintetében, ezen felelősség harcászati szintre történő delegálásáról beszélünk, mivel a műveleti terület egy – egy rész területén több alegység is tevékenykedhet esetleg más – más feladattal. Az FP feladatait szervező törzsnek javaslatot kell tennie, hogy egy adott területen melyik alegység, illetve annak parancsnoka felelős a terület ellenőrzésért. Ezen parancsnok feladata, hogy a fogantatosított rendszabályok
9. megakadályozzák az ellenség beszivárgását, illetve közvetett, vagy közvetlen támadás érje, a küldetés szempontjából fontos erőket, eszközöket és minden infrastrukturális elemet (pl.: táborokat, repülőtereket, vagy a légvédelem telepített alegységeit). A terület határainak kijelölésekor fontos, hogy az adott alegység képes legyen annak felügyeletét ellátni.

Az FP területeinek és alapelemeinek egymáshoz való viszonyát az alábbi ábrával mutatom be:

2. sz. ábra Műveletirányító törzs tevékenységének folyamatábrája
(a szerző saját értelmezése)

ÖSSZEGZÉS

NATO-tagságunkból adódó kötelezettségünk és az elmúlt néhány év változásai megkövetelik, hogy átgondoljuk a Magyar Honvédség korszerűsítésének lehetőségeit. Ugyanakkor a korszerűsítés irányainak kitűzéséhez elengedhetetlen, hogy értelmezzük a szövetségi doktrínákban foglalt alapokat. Írásomban, a fentiekből kiindulva, bemutattam az FP alapelemeit, azokat az alapfogalmakat, amelyek ismeretében át kell gondolni a STANAG hazai adaptációját. Bemutattam, hogyan különülnek el, az egyes vezetési szinteken, az FP feladatainak tervezése, a törzs mely elemei felelősek a feladatok koordinálásáért. Ábrával szemléltettem, hogyan kell kezelni az FP-ből fakadó feladatokat. Feldolgoztam az FP tervezése során betartandó alapelveket. Ismertettem az FP feladatainak koordinációs területeit, kialakításának alapelemeit. Mindezekből kiindulva értelmeztem, az FP területeinek és alapelemeinek egymáshoz való viszonyát. Már a vezetési szintek elemzése is egyértelműen rámutatott, hogy az FP feladatrendszerének tervezése során nem a műveleti szint fog dominálni.

Az FP tervezésének vizsgálatával arra a következtetésre jutottam, hogy részletesen és körültekintően kell vizsgálnom a hazai adaptáció lehetőségeit, illetve az ezen a területen végzett munkát. Különös tekintettel, arra, a tényre, hogy bár Magyarország elfogadta az újonnan kiadott doktrínát, de jelezte, hogy önállóan végrehajtott műveletek során, az FP feladatok tervezését, saját műveleti utasításában foglaltak szerint hajtja végre, bár amennyire lehetséges figyelembe veszi a NATO doktrína fejezeteit.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Allied Joint Publication AJP- 3.14, Edition A, Version 1, STANAG 2528: *Allied Joint Doctrine for Force Protection*.. NATO Standardization Office (NSO) 2015. 04. 02.
2. AJP-03 (B), STANAG 2490: *Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*. NATO Standardization Office (NSO) 2011.
3. Dr, habil Kovács Tibor ny. ezds. előadása: *A túlélőképesség fokozása az erők megóvása érdekében*. NKE-HDI 2017. 11. 22.
4. Dr. habil Kovács Tibor ny. ezds.: *A túlélőképesség fokozásának műszaki feladatai* Hadtudomány XIV. évf. 1. sz. 2004. 114-122 o.
5. Military Committee (MC) 400/3(minősített) *Military Committee Guidance for the Military Implementation of Alliance Strategy*. Lisszabon, 2010. november 19-20.